

СЕМАНТИКА ПРОСТОРОВИХ ОБРАЗІВ В УКРАЇНСЬКОМУ ПРОЗОВОМУ ФОЛЬКЛОРІ XX СТ. (КОНЦЕПТ «ВТРАЧЕНИЙ ДІМ»)¹⁸

Оксана Кузьменко

Annotation: The author analyses symbolic spatial images typical of the Ukrainian folklore narratives about WWI (1914-1918), Famine (1932-1933), forced deportations (1946-1947). Namely, she investigates the images of landscape space (*forest, mountain*). Attention is paid to the objects of closed inner space which form the concept “home” with the help of congenial attributive characteristics (*burnt empty house, evacuated burnt village, destroyed church, dug out grave*). The indicated loci, on the background of the universal mythological oppositions “own” – “alien”, “here” – “there”, “old” – “new”, build up a generalized image of a character’s destroyed vital microcosm and places of his/her annihilated freedoms.

Keywords: folklore narrative, poetics, spatial images, concept “home”, mythological oppositions.

Минуле XX століття увійшло у світову історію як подієвий простір одного з найбільш трагічних періодів людства. Значна частина з набутого європейцями драматичного досвіду і тягар кризового стану припали на долю і свідомість українського народу. Події першої половини XX ст.: Світова війна (1914-1918), українсько-польська та українсько-більшовицька війни (1918-1921), Голодомор (1932-1933), Друга світова війна (1939-1945) та її наслідок депортаційна акція «Вісла» (1946-1947) – стали тими екзистенційно-травматичними викликами «великої доби», які «глибоко проникли в найширші верстви українського суспільства, позначилися в його свідомості і діях» (Кирчів 2010: 15). Вони вплинули на українську історичну культуру і мислення, відтак знайшли відображення у народній творчості. Особливо це виявилось в усній оповідній традиції, зміст текстів якої стосується травматичного історичного досвіду, «межових подій», і яка стала об’єктом вивчення багатьох інших гуманітарних дисциплін нового часу, зокрема усної історії, культурології, етнопсихології, антропології, наратології.

Травма або «катастрофічна» криза, за словами німецького історика культури Йорна Рюзена, руйнує рамки формування історичного змісту, і «потрібен час (інколи впродовж кількох поколінь), щоб знайти мову, здатну виразити цю кризу» (Рюзен 2010: 191). Такою мовою, вважаємо, є фольклорні наративи у жанрі переказів та меморатів, які чи не найкраще виражають колективні ідентифікації, цінності, норми та кризовий досвід. Одним з важливих елементів такої історичної нарації, що входить у загальну систему фольклорних уявлень про світ і світобудову, є категорія простору (Брицына 1993: 291). Локус

¹⁸ Стаття виголошена автором на Двадцятих міжнародних славістичних читаннях „Движение и пространство в славянские езици, литературы и культуры” у Софійському університеті ім Св. Климента Охридського.

є тим місцем, де відбувається історична подія, де конструюється діяльність та ідентичність суб'єктів-героїв, де через образ вербалізується співвідношення реального і художнього простору, відображається людський досвід його розуміння.

Отож *актуальність* статті продиктована потребою комплексного погляду на семантику просторових образів, які є одними з головних знаково-сміслових конструктів українських фольклорних наративів, що відіграють важливу роль ідентифікаційного маркера пережитого стресового стану та є засобами культурного орієнтування в минулому задля майбутнього.

Метою статті є спроба висвітлити властивості образів, що відображають понятійну сферу фольклорного простору та входять у систему творів, що виникли у першій половині XX ст. Для цього передбачаємо вирішення завдань: виявити в усних прозових текстах етнопоетичні константи, які стосуються просторового континууму; визначити їх місце у тексті та способи функціонування як на рівні одного тематичного циклу, так і на рівні поетичної традиції групи новотворів; здійснити їх семантико-структурний аналіз, з'ясувати роль ландшафтних та архітектурних об'єктів у відображенні історичної пам'яті та її консервації.

Теоретично-методологічними орієнтирами у трактуванні категорії простору є праці дослідників словесного мистецтва та духовної народної культури В. Анікіна, М. Бахтіна, Д. Лихачова, Ю. Лотмана, Є. Мелетинського, С. Неклюдова, В. Топорова, Я. Адамовського, Є. Бартмінського, Д. Бенедиктович і З. Бенедиктович, Н. Копистянської, С. Росовецького та ін.

Джерелом статті став великий комплекс друкованих текстів з ознаками фольклорності (Сливка 2002; Сокіл 2003; Борисенко 2007; Магрицька 2008 та ін.), а також власні польові фольклорні записи (Кузьменко 2007 б; Кузьменко 2009 б).

Категорія простору, як засвідчують дослідження фольклористів, літературознавців, філософів, поряд із категорією часу виступає однією з головних у світоглядній конструкції соціуму на різних етапах формування його художньої свідомості. Важливим є те, що вона сформувалася раніше категорії часу. У її предметне поле потрапляють такі складові як *соціальний простір, природно-ландшафтний або географічний простір*, де «географічні образи в значній мірі визначають бачення світу, індивідуальну і колективну картину світу, зорієнтовують людину у просторі» (Латыкина 2012: 135). У фольклористиці мова йде про *художній простір*, що традиційно розглядається: як поетичний конструкт цілого твору певного жанру, де відбувається колізія між діями і предметами цих дій; як система самодостатніх образів-об'єктів, специфіка включення яких зумовлена жанрово-тематичними особливостями тексту.

Просторові образи у фольклорних творах виражаються комунікативно маркованими словами, які, входячи у тканину текстів, виконують роль символічно насажених об'єктів ландшафту чи життєвого простору суб'єкта дії. Залежно від жанру твору вони по своєму відображають просторову дійсність. Скажімо, у народних ліричних піснях спостерігається не розгорнута траєкторія просторових переміщень героя, що характерно для творів епічних жанрів, де просторово-часова система є «фоном сюжетної оповіді» (Неклюдов 1972: 19), а наявне слово-знак, що виступає кодом психологічного стану героя. Через те ліричний персонаж може одночасно перебувати у семантичному перехресті кількох площин, чи то у формі найдавніших міфологічних опозицій (закритий – відкритий, свій – чужий), чи у формі соціально-суб'єктивованих опозицій (приватний (*хата*) – публічний (*корчма, місто (город)*), волі (*на дворі, у лузі*) – неволі (*казарма, чужа сторона, границя, край моря*). Для них типовими є топонімні просторові формули (Кузьменко 2010: 154).

Українська народна творчість виробила своєрідний компендіум словообразів із семантикою місця. Більшість з них мають загальнофольклорне використання, іншими словами вони є стереотипами колективної художньої свідомості. Якими ж є ці «мовні константи», що притаманні прозовим творам, в яких змальовано кризовий стан суб'єкта дії та стресової ситуації, в орбіті якої він перебуває? На це питання спробуємо відповісти, розглянувши дві групи типових образів.

1. Образи відкритого простору та зони чужої сторони.

Важливими просторовими об'єктами, які присутні в художній системі оповідань і переказів про війну, насильницьке виселення, голодомор, є топоси із символічними значенням чужого відкритого простору. У таких творах головний герой переважно перебуває у зоні чужого для нього, «здеградованого» (Гайдук-Ніяковська 2004) світу. Його творять здебільшого ландшафтні образи (*дорога, ліс, долина, гора*), які у фольклорній свідомості слов'ян мають знаково-символічну сутність, хронотопне коло. Через нього репродукуються давні форми міфологічного сприйняття Всесвіту та його моделей (Криничная 2011: 48-90, 148-160; Раденкович 2011), екзистенційний вимір народного бачення світу (Адамовський 1999: 15).

Чужий світ, в який потрапляє герой, яскраво демонструють оповідання-меморати про події Першої світової війни, зокрема історії про українських січових стрільців (Кузьменко 2008). У спогадах про фронтові колізії, як правило, наявні лапідарні, але дуже виразні описи **лісу**, який оточував оповідача у смертельному двобої та був головним простором його життя і дій. Картина природи нерідко виступає самотійним

персоніфікованим персонажем, що супроводжує героя у трудних переходах та боях, як і людина, вона зазнає фізичних травм та каліцтва: «Гранат тріс коло нас з великим гуком і блиском, зломив дві грубі смереки, що повалилися попри сам шанець, зранив чотирьох наших стрільців, а на мене кинув тільки глини, що я впрів під нею. Виліз я з під неї сам і почув піт на цілій тілі. Ранені кричали, всі інші сиділи тихо» (Назарук 1916: 118). Часто природно-ландшафтний колорит, об'єктивізований реаліями бойових дій, представлений як поділ на «свій»/«чужий» простір, що традиційно для поетики давніх історико-героїчних легенд та переказів про зовнішніх ворогів: «Ворог стояв *по другім боці* води, на голій горі, а ми *по сім боці*, на долині» (Назарук 1916: 56). Нерідко актуалізується типова семантизація «свого»/«чужого», де «свій» простір є добрий, а «чужий» – поганий: «Як ішли ми долинами, то було *гарно*, а як верхами, то йшов сніг з дощем і було *зимно*» (Назарук 1916: 70).

Меморати в силу жанрових особливостей наснажені топонімікою. У спогадах про військовий досвід, про переселення в чужий край типовими є згадування назв локальних населених пунктів (*Львів, Дрогобич, Славське*), назв рік (*Опір, Стрий*), гір (*Кобила, Маківка*), які опосередковано формують жанрові ознаки історичної документальної прози. Прагнучи до правдивого зображення подій, оповідачі нерідко докладно змальовують спільний подійний простір, що у традиції епічного стилю передається через повторювані предикативні сполуки у формі множини (*ми прийшли, взяли нас, ми відступили*).

Ще одним типовим ландшафтним об'єктом, який конструє просторову картину переказів про драматичні події війни, є образ **могили**. Він є семантико-структурним центром багатьох фольклорних піснених і прозових творів про січове стрільцтво. Композиція наративів, що описують події 1930-х років, коли в Галичині утвердився громадський обряд догляду за стрілецькими могилами, як правило, побудована на антитезі. Предикати формують трикомпонентну циклічну структуру оповіді: стрілецьку могилу «висипали» – «розрили» – «насипали» (варіант: «поставили»). У цих творах згаданий просторовий образ несе специфічне змістове навантаження: він є символом дому вічного спочинку (сну) персоніфікованої стрілецької слави, і тільки в другому значенні є номінацією реального локусу поховання одного чи кількох героїв або ритуального місця, що має вигляд високого кургану з хрестом (Кузьменко 2007 а: 264).

Типологічно близьким до сакралізації місця колективного поховання та мотиву «відновлення могили» є значна задіяність образу могили в *переказах про Голодомор*. Тут він відіграє роль об'єкта соціального простору та місця увічнення історичної пам'яті: «Зараз ми знаходимося біля могили, в якій захоронено, по переказах очевидців, близько 350 чоловік. Сплять у цій могилі. [...] Раніше людям не дозволяли навіть оправляти цю могилку. А у цієї Ганни Іванівни... У неї тут захоронені родичі – сестра двоюрідна, захоронені два

братики. І от вона тут і квіти посадила. І зараз її вже у живих немає, а вона мене просила: „Нехай вони тут, квітки! І не дай, Боже, щоб отут якийсь залізний обеліск ставили (може ж, таки прийде до того) – хай буде хрест і хай будуть квіти [...]”» (Магрицька 2008: 32).

2. Об'єкти закритого внутрішнього простору. Концепт «ДІМ».

У фольклорних наративах про Першу світову війну, про Голодомор і виселення фігурує кілька домінантних образів, кожен з яких в тій чи іншій мірі синтезує концепт ДІМ. В українській і в загальнослов'янській етнолінгвістиці лексема «дім» розглядається крізь призму символізму її просторового значення, що пов'язане із конотаціями: «житловий простір людини, символ сімейного благополуччя і багатства» (Плотникова, Усачева 1999: 116), «центр людського світу» (Раденкович 2011: 75), «святий», «сакральний простір» (Бенедиктович 1992: 11; Жайворонок 2006: 616; Бартмінський 2007: 176), «простір пам'яті» (Костяк 2007: 462), «символ нерозривності поколінь і вірності традиціям» (Халюк 2013: 325).

Ми писали раніше, що у художній структурі ліро-епічних творів про виселення типовим є нанизування семантично споріднених образів (*земля, батьківщина, хата*), які формують концепт «Дім» (Кузьменко 2010: 213). Найбільш близьким еквівалентом є «хата», змістове поле якої пов'язано із виявом великої поваги до місця, у якому народилася і виросла сільська людина. Зауважимо, що в етнокультурній традиції українців образ хати виступає передусім уособленням родинного вогнища, благополуччя, досягнутого завдяки працьовитості. Крім цього, він є символічним вираженням гостинності, волі і, що важливо, незалежності (Жайворонок 2006: 616).

У фольклорних наративах про голодомор та виселення найчастіше фігурує традиційна хата. Попри характерні атрибутивні акценти, які спрямовують на сприйняття звичної для початку ХХ ст. дерев'яної будівлі, цей просторовий образ одночасно несе стійке символічне значення: дороге місце, святина. Сакралізація селянської хати у поетичних творах про виселення досягається завдяки фольклорним порівнянням величального характеру («як злота»). Натомість у прозових творах виявляємо домінанту власності, що виражена епітетами (*своя, наша хата*), чи відмежованості (*та хата*), що оприявнює існування двох ключових світоглядних опозицій, які поділяють простір на «свій»/«чужий», на «тут»/«там». Імперативи «свого» і «свого як кращого» функціонують там, де немає вербалізованої атрибутивної ознаки, але через відповідні сюжетні мотиви «продали хату», «з хати забрали все», у формулах узагальнено-безособового просторового континууму («по селах, по халупах») посилюється значимість рідного дому, який втрачений для розкуркулених чи депортованих людей назавжди. У контексті цього справедливою вважаємо думку, що «на основі розповідей

про «дім» створюється нова регіональна культурна ідентичність, пов'язана з новою територією поселення, яку молодше покоління називає «домом» (Халюк 2012: 105).

У наративах про Голодомор та виселення часто спостерігається перенесення значень концепту «Дім» на ширший образ «село». Амбівалентність пари «хата»/«село» відображена через синонімію атрибутивних зв'язків, де використовуються ті ж постійні метафоричні епітети: «*порозваляні*» (зруйновані), «*пусті*» (порожні) хати/села, «*зайняті*» хати: «Тамка, як виселили людей з Сянок, рускі виселили українців. Ціле *село виселили* були людей... Ну та що, та виселили людей. Та й поселили в Тернополю, розумієте. Де були *пусті села* такі, виселили тих людей там. А тамкі [в Сянках – О.К.] не лишили нічо. *Хати попалили* рускі» (Кузьменко 2007 б).

«В мого дядька, нічого він не мав. В дядька п'ятеро дітей. [...] Построїв хату собі, клуню, то в колгосп не схотів іти. Його *вигнали з хати*, з дітьми, з усім, хату поваляли, сарай, усе... ну таке робили» (Борисенко 2007: 135).

У переказах про світову війну та меморатах про депортації образ знищеного дому змальовано найбільш драматично. Типовими є конструкції з епітетом «спалений»: «І ту був страшний бій. А такий батальйон січових стрільців молодих охотників зібрався, щоб віддати відсіч, і москале тудя поперти. І [...] ту точилася цілий рік війна. Ту всьо було *спалено*, всьо *село* наше чисто. [...]» (Кузьменко 2009 а: 49-50).

«Приїхали ми в село Зеликівку... Ні людини, ні собаки, ні кішки... Стоять *пусті хати з погорілими солом'яними стріхами*. [...] Нас згрузили в пусту, сиру та холодну хату» (Магрицька 2008: 108).

Зруйнування хати у народній свідомості сприймається як порушення свобод та варварське втручання у світ особистої недоторканості. В українському менталітеті концепт «Дому» розуміється як «антропоцентричне буття з його моральними чеснотами, де найважливіша – архетип свободи, моральне розуміння якої виступає як честь та гідність людини» (Кримський 2008: 295). Через те фольклорний образ зруйнованого дому (хати, села) набуває додаткових конотацій: місце пограної свободи, людської гідності та честі.

У пам'яті оповідачів, які пережили драматичні події, образ спустошеної ойкумени, до якої вони повернулися, має переважно візуальний характер. У мемораті (1), переказі (2), в наративі (3) через ефектний живописний мазок виділяється один чи кілька елементів образу (бур'ян біля хати, комин), що посилює емоційність сприйняття зміненого до невпізнання простору екзистенційного буття: 1. «Тепер *ми вернули сі до села* та що нам з того? З села лиш попіл. Тулили сі по хатах, що ще остали, ходили по других селах за хлібом. (Ой Бог-дай ворогам було так легко як нам легко ходити)» (Кузьменко 2009 б: 10). 2. «І *як вони вернулися*. Тільки де-не-де був якийсь комин, що було видно хата мала. А так нічого не

було. Навіть ніхто не пізнавав, де його хата стояла. Всьо було заросло бур'янами» (Кузьменко 2009 б: 51). 3. «Та й ми ся вернули додому, бо хати не попалили. *Хати стояли*. Ну та й ми вернулися додому. Не так легко було вернутися. Вони ж *потім попалили*, поляки, як типеркы, після війни» (Кузьменко 2007 б).

Конструювання концепту «Дім» досягається також за допомогою метонімії. Вербалізація периферійних образів концепту, що є елементами хати (*стріха, поріг, кут, дим, окопчені стіни*), посилює символічне значення цілості «свого» простору, що в найбільшій мірі видно з оповідань про Голодомор. Тут частини будівлі (*чердак, піч, підлога*) чи атрибути домашнього вжитку (*гличики, подушки*) стають місцем захищеного живодадного скарбу – зерна, що відображається мотивом «вороги шукають хліб»: «Ніде не можна було заховати – ні в землі, ні в воді. Шукали по печах, підлоги взривали, стіни здирали» (Борисенко 2007: 229).

Стереотипні властивості місця, з яким пов'язані спогади дитинства, набувають нових властивостей в час примусового виселення з дому. Кожний епізод дитинства та юності стає часткою особливого виду пам'яті, у якій зафіксовано все, що складає поняття «батьківщини» (Халюк 2013: 323). Спостерігаємо, що для українців, які були насильно виселеними, образ рідної хати з плином часу трансформувався у метафоричну пустку. Ностальгійні згадування оповідачів про родинне гніздо формують інше семантичне наповнення просторового образу «хата», який є рефлексією ідеалізованого дому та несвідомою спробою творення міфу про загублений рай. Зауважимо, що значеннєве поле поняття «дім» співвіднесене із поняттям «мала батьківщина», що у фольклорі переселенців має цілком оригінальне трактування. Для них типовим є мотив «повернення перед смертю до рідного села, до місця дитинства». Образи родинного села та хати несуть особливе аксіологічне навантаження, оскільки є центром всесвіту, тією пуповиною, з якою нерозривна людська екзистенція, її початок і кінець земного життя. Дослідники стверджують, що «вартість і значення „малої батьківщини” її не завжди усвідомлений зв'язок розуміють і осягають головню ті, хто її втратив, хто з неї емігрував» (Сімонідес 1999: 67). Для цих людей однією із форм зв'язку є визнання певних спільних культурних цінностей, серед числа яких головними є село і хата, які для евакуйованих, розкуркулених чи виселених людей раптово втратили фізичний вимір.

За нашими спостереженнями, образ родинного села, що неодноразово виринає у пам'яті виселенців, переважно постає у конструкції імперативу «Не забудь!», що слугує найважливішою умовою їх майбутнього існування та збереження етнічних коренів. У фольклорних текстах ця думка зосереджена у відповідних мотивах пригадування і

повернення: «Ми вас не забудем, поки жити будем» (з пісні-хроніки «У горах Карпатах сумні дни настали» (Кузьменко 2007 б).

Постійним традиційним образом у парадигмі просторових об'єктів є **церква**. У творах про депортацію вона виступає символічним вираженням топосу *батьківщини* (як Україна), а отже важливим елементом «свого» дому, оскільки уособлюється з образом матері. Художні ознаки цього просторового образу традиційні. Головна мотивема творів про виселення, об'єктом якої є церква, зосереджена у функції «зруйнована» (типологічно схожа із образом «могила» в стрілецьких переказах). Варіанти виявів (через ознаки *завалена, розібрана, пограбована*), передають художньо узагальнені картини духовної атмосфери тотального насильства першої половини ХХ ст., а відтак тогочасної цілеспрямованої атеїзації спільноти. Образ знищеної церкви є одним з головних у творах про розкуркулення та депортацію, зокрема у тих переказах, де актуалізується традиційний мотив «осквернителі святого місця зазнають Господньої кари». Поява їх є свідченням продуктивності та неперервності традиції «теми чудес» у фольклорі, яка належить до найдавніших в українській народній словесності.

Висновок. Семантико-структурний аналіз текстів фольклорних наративів про війну, голодомор та виселення показав, що головний персонаж перебуває у перехресті двох культурно-історичних парадигм простору: у формі універсальних міфологічних опозицій «свій»/ «чужий», «закритий»/ «відкритий», «тут»/ «там»; у формі соціально-суб'єктивованих опозицій: «приватний» (дім, хата)/ «публічний» (село, церква), «воля»/ «неволя» (*чужа сторона, полон*).

Концепт «Дім» представлений у творах як локус знищеного життєвого мікрокосму героя. Його периферійними образами є символічні еквіваленти: *спалена, пуста хата* (село), *евакуйоване село, розібрана церква, розрита могила*. Усі вони у сукупності формують топос «малої батьківщини», трагічна втрата якої відображає найяскравіші моменти людської драми, що виражена через екзистенційно-експресивні образи (туга, тривога, горе, біда). Кожен з жанрово-тематичних циклів наративних творів попри типологічну змістову спільність проявляє також оригінальне трактування топосу буття та концептуалізацію образу «дому». У його семантизації спостерігаємо хронологічно впорядковану наростаючу драматизацію: у переказах про І світову війну – «дім» знищений, але повернений, в оповіданнях про Голодомор – «дім» не знищений, але спустошений (зnelюднений), в оповіданнях по депортацію – «дім» і знищений, і спустошений.

Література:

Адамовський 1999: Adamowski, J. Kategoria przestrzeni w folklorze. Studium etnolingwistyczne. Lublin, 1999.

Бартмінський 2007: Bartmiński, J. Dom i świat – opozycja i komplementarność. – **W:** Językowe podstawy obrazu świata. Wyd. 2, Lublin, 2007, 167–177.

Бенедиктович 1992: Benedyktowicz, D., Benedyktowicz, Z. Dom w tradycji ludowej. Wrocław, 1992.

Борисенко 2007: Борисенко, В. Усна історія про геноцид українців у 1932-1933 роках. Київ: Видав. дім «Стилос», 2007.

Брицына 1993: Брицына, А. Пространство р., прастора б., простір у. – **В:** Восточнославянский фольклор: словарь научной и народной терминологии. Под ред. К. П. Кабашникова. Минск, 1993, 291–293.

Гайдук-Ніяковська 2004: Hajduk-Nijakowska, J. Kulturowy kontekst osvajania przestrzeni zdegradowanej kataklizmem. – **W:** Lud, t. 88, 2004, 13–40.

Жайворонок 2006: Жайворонок В. Знаки української етнокультури. Словник-довідник. Київ: Довіра, 2006.

Кирчів 2010: Кирчів, Р. Двадцять століття в українському фольклорі. Львів: ІН НАНУ, 2010.

Костяк 2005: Костяк, Н. Мовно-культурний образ дому у творах лемківських авторів другої половини XX ст. – **В:** Łemkowie, Bojkowie, Rusini – historia, współczesność, kultura materialna i duchowa. Legnica – Zelona Góra, 2005. 451–464.

Криничная 2011: Криничная, Н. А. Крестьянин и природная среда в свете мифологии. Былички, бывальщины и поверья Русского Севера. Тексты. Комментарии. Москва: Русский Фонд содействия образованию и науке, 2011.

Кримський 2008: Кримський, С. Під сигнатурою Софії. Київ: Видав. дім «Києво-Могилянська академія», 2008.

Кузьменко 2007 а: Кузьменко, О. Актуалізація образу «могила» у сучасній фольклорній традиції про січових стрільців. – **В:** Нове життя старих традицій: Традиційна українська культура в сучасному мистецтві і побуті. Луцьк: ПВД «Твердиня», 2007, 260–270.

Кузьменко 2007 б: Кузьменко, О. Польові матеріали з Західної Бойківщини (зап. 2006–2007 рр.) – **В:** Домашній архів О. Кузьменко.

Кузьменко 2008: Кузьменко, О. Усна словесність про січове стрілецтво: деякі аспекти історичної дійсності та фольклорної естетики – **В:** Схід-Захід: Історико-культурологічний збірник: Усна історія в сучасних соціально-гуманітарних студіях. За ред. В. Кравченка, Г. Грінченко. Харків: ТНМТ, 2008, 139–149.

Кузьменко 2009 а: Кузьменко, О. Стрілецька пісенність: фольклоризм, фольклоризація, фольклорність. Львів: ІН НАНУ, 2009.

Кузьменко 2009 б: Кузьменко, О. Народна проза про Першу світову війну та січових стрільців: науковий збірник (Львів, 2009). – **В:** Архів Інституту народознавства НАН України, ф.1, оп. 2. од. зб. 613, арк. 1–201.

Кузьменко 2010: Кузьменко, О. Концепт БАТЬКІВЩИНА в парадигмі художніх образів простору в фольклорних новотворах про виселення (на матеріалі власних записів із західної Бойківщини). – **В:** Література. Фольклор. Проблеми поетики, вип. 34, 2010, 210–219.

Лыткина 2012: Лыткина, О. И. Лингвокультурологический поход в изучении категории пространства. – В: Мова і культура. За ред. Д. Бурого. Київ: Видав. дім Дмитра Бурого, 2012, т. VIII, вип. 15, 135–139.

Магрицька 2008: Врятована пам'ять. Голодомор 1932-33 років на Луганщині: свідчення очевидців. Упор. І. Магрицька. Луганськ: Промдрук, 2008.

Назарук 1916: Назарук, О. Слідами українських січових стрільців. Львів: Видання СВУ, 1916.

Неклюдов 1972: Неклюдов, С. Ю. Время и пространство в бытине. – В: Славянский фольклор. Москва: Наука, 1972, 18–45.

Плотникова, Усачева 1999: Плотникова, А. А., Усачева, В. В. Дом. – В: Славянские древности: этнолингвистический словарь. Москва: Международные отношения, 1999, т. 2, 1999, 116–120.

Раденкович 2011: Раденкович, Л. Опасные места в славянской народной демонологии. – В: Славянский и балканский фольклор. Москва: Индрик, 2011, 73–88.

Рюзен 2010: Рюзен, Й. Нові шляхи історичного мислення. Львів: Літопис, 2010.

Сімонідес 1999: Simonides, D. Więż regionalna a „mała ojczyzna”. – W: Studia etnologiczne i antropologiczne, т. 2. Red. I. Bukowska-Floreńska. Katowice, 1999, 65–74.

Сливка, ред. 2002: Депортації. Західні землі кінця 30-х – поч. 50-х рр. Документи, матеріали, спогади. Ред. Ю. Сливка, т. III: Спогади, Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України, Львів, 2002.

Сокіл 2003: Українці про голод 1932-1933. Фольклорні записи Василя Сокола. Львів: ІН НАНУ, 2003.

Халюк 2012: Халюк, Л. Усні наративи про переселення 1947 року українців у Польщі: тематична специфіка. – В: Народна творчість та етнологія, 2012, № 3, 98–107.

Халюк 2013: Халюк, Л. Концепт «Малої Вітчизни» в усній прозі українців-переселенців Польщі. – В: Наукові записки «Острозької академії». Серія «Культурологія», вип. 11, 2013, 319–329.

Інформація про автора:

Оксана Кузьменко – кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник, докторант відділу фольклористики Інституту народознавства НАН України, м. Львів.

E-mail: kuzmenko.oksana@gmail.com